

Становище

относно

дисертацията за присъждане на научна и образователна степен „доктор по философия”
на Боряна Чавдарова Ангелова – Игова,
на тема: ” Консуматорското общество от Франкфуртската школа до Жан Бодрияр.
Основни проблеми на културата”

Рецензент: Доц. д-р Асен И. Димитров

Институт за изследване на обществата и знанието – БАН

Боряна Ангелова е редовен докторант по професионално направление 2.3. Философия (Философия с преподаване на английски език) на Философския факултет на СУ „Св. Климент Охридски”. Дисертацията е в обем от 230 стр.; библиографията е изготвена съгласно общоприетите изисквания и се състои от 121 заглавия, от които на английски език – 56, на български език – 59 и 6 заглавия на френски език. Езиково и стилистично изследването отговаря на добрите европейски академични стандарти и практики.

Има нещо парадоксално тъкмо в разгара на икономическата криза, с нейните остри ограничения над потреблението, да се изследват проблемите на консуматорското общество; човек би въздъхнал: „Да им имахме проблемите...”. Но се оказва, че да, тъкмо такъв е случаят. Настоящата финансова криза съвсем не е кризата на свръхпроизводството, позната ни от лекциите по политикономия и Марксовия „Капитал”. Много рядко философската идеология е намирала толкова директен израз в социалната динамика и структура – финансовата криза днес е буквален израз на кризата, бих казал патологията, на съвременната рационалност. – Финансовите институции, в лицето на ноторните „хедж-фондове”, буквално „загубиха разума си”, държаха се като остро-зависими хазартни играчи, с които те, както и ние за съжаление, споделихме еднаква, печална съдба.

Но, както пък би отбелязал един от генералните философски персонажи на изследването, днес нито едно нещо не е същото, за каквото то се представя, всичко е *симулакрум*. – Същото е и с „кризата на разума” и на рационалността. Струва ми се, че всичко с „разума” и рационалността си е точно на мястото. Доминира, обаче, повсеместната и вездесъщата *манипулация*. Нейните субекти съвсем не са никакви езотерични кръгове, припознаващи се на експертите по „световна конспирация”. Нейният основен агент е безличен; неговото име е добре познато на всички; всеки на „негово” място би постъпил по същия начин; той самият е пленник, впримчен в правилата на една неумолима семиотична игра.

Как стана така, че здравомислещите „буржоа” и „пролетарии” се превърнаха в слепи „консуматори”, а на днешна дата пък – в обект на остри финансови и материални рестрикции? Каква е съдбата и преди всичко ролята на изкуството в този твърде

безславен и по общо признание безизходен сценарий – това е общият социално-исторически и теоретичен контекст, в който се разгръща оригиналното и сполучливо изследване на Боряна Ангелова.

Ето как самата дисертантка формулира проблемите и какви отговори тя открива за природата на консуматорското общество и ролята на изкуството в него:

Дисертацията обхваща три основни групи от проблеми.

Първата е свързана с производението на изкуството. Съпоставен е идеалът за това какво трябва да е изкуството според франкфуртците и Бодрияр, и какво то не е в потребителското общество.

Основен акцент в първата глава пада върху значението на „истинската творба на изкуството“, как тя влияе благоприятно на културата и обществото и обратно, как овещнената творба развива потребителското общество.

Музиката, стихосложението и изобразителните изкуства създават обектен свят, който произхожда от реалността, но е и различен от нея. Тази своеобразна трансформация не насилва обектния свят и човека, а говори за тях, обличайки ги в думи, образи или звуци, и изважда наяве това, което е премълчано и изопачено в статуквото.

„Подтикът към игра“ е универсален; чрез „игровата цивилизация“ човечеството ще бъде излекувано от всички рани, които цивилизацията му е нанесла. Тогава човекът е свободен да „играе“ със своите способности и възможности и с тези на природата и само играейки с тях той е свободен.

Изкуството е изтъкано от фантазията, която на свой ред се превръща в сублимирана фантазия. Изкуството има подривен характер. Творбата на изкуството дължи подривния си характер на способността си да събужда заспалото съзнание.

Втората група проблеми е свързана с тенденцията да се губи разум. Това, което се случва с изкуството, е резултат, но и причина за загубата на разум в Западния свят:

- *Културната индустрия* е победителят в действителния край на човешката история, като се започне от религията на олимпийските богове, Реформацията, буржоазията и капитализма;
- *Загубата на разум*: Основна причина за създамата се ситуация е загубата на разум. Причините за тази загуба се коренят във философията след Просвещението, най-вече на позитивизма.

Просвещението не е постигнало първоначалния си план да освободи човека от неговото непълнолетие и той да почне да си служи със собствения разсъдък, а напротив го е въвлякло в много по-сериозни заблуди и безразсъдност. В резултат, то се изражда в тоталитарните режими, които до днес властват над Западния свят.

- *Загубата на ценностите*: Тези тенденции са пагубни за културата и изкуството, защото се: 1) елиминира истинската художествена творба за сметка на овещняването ѝ; 2) наблюдава се ерозия на самата творба; 3) налага се

настояването автентичното естетическо преживяване да носи печалби; 4) културната индустрия, подменя традиционните ценности с потребителски.

- Подмяната на реалността със *симулакрум*. Основните естетически, етически и логически категории стават ирелевантни. Красивото, грозното, доброто, злото, правилното и неправилното стават думи, изпразнени от съдържание. Истината и неистината са въпрос на медийна интерпретация, като общественото мнение се манипулира според пазарните тенденции.
- *Манипулация и контрол*: За първи път в човешката история хората са толкова организирани и подчинени. Във времето, когато не са на работа, те са впрегнати отново в служба на капитала, тяхното свободно време е организирано, така че да могат да потребяват постоянно. Хората са еднакво наблюдавани и контролирани в учрежденията и в домовете си. За първи път вътрешният свят на човека е докоснат от статуквото.

Третата група разсъждения са свързани с изкуството, което устоява на асимилация, въпреки създадите се неблагоприятни обстоятелства. Изкуството може да провокира, да променя светогледа на хората, да вдигне безкръвна революция, която да промени нагласите и отношенията към по-добро.

Дисертационното изследване на Боряна Ангелова утвърждава и развива един нов хоризонт пред нашата философска общност. То задава и отговаря, както и поражда нови и различни въпроси. Предпочитам, вместо с тях, да завърша с една непретенциозна рефлексия по темата. – Философите, още от времената на Питагор и Платон, са искали и опитвали да управляват света, а по времето на Хегел, те дори са повярвали, че са постигнали това. Марксизмът-ленинизмът дори успя „в (повече от) една отделна страна“ да убеди в това и нейните поданици. Франкфуртската школа не е изключение от това правило. В нейните открояващи се изследвания и резултати отново е заложена презумпцията, че социалните агенти са мотивирани от идеологическите каузи на философските си съвременници. – Неведнъж и теоретически, и практически опровергавано, но неизтребимо очакване. Нито е възможна всеобхватна теоретична система (това Гьодел показва за математиката, а какво да кажем за философията); нито пък е възможна абсолютна истина (това непрекъснато и в изненадващо съгласие твърдят философите); нито пък основните генератори на социалната динамика са погълнати от изучаването на философските бестселъри.

Това, което действително е възможно, е философията да попадне на някои точни, продуктивни и дори практически ефективни обобщения и модели. Важна е не толкова адекватността и консистентността на логическата им аргументация. От несравнимо по-голямо значение са тънките наблюдения, философските прозрения и интуиции – универсален катализатор на творческото мислене и креативната социална промяна. Тъкмо това, по скромната ми преценка, е ценността и общият знаменател на

едно произведение на изкуството, на тематизираната философска критическа традиция от Франкфуртската школа до Бодрияр и на това талантиво дисертационно изследване.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Като имам предвид високото ниво на теоретичната разработка в дисертационния труд, предлагам на уважаемите членове на Научното жури да гласуват единодушно за присъждане на образователната и научна степен “доктор” на Боряна Ангелова.

15 март 2012 г.
София

Подпис:

(доц. Асен Димитров)